

משא נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

בענין איסור אמירה לעכו"ם בשבת

ת. והקשה הרמב"ן שם וז"ל: כל מלאכה לא יעשה בהם - פירש רש"י אפילו על ידי אחרים.

ולא הבינותי זה, שאם האחרים האלו ישראל, הם עצמן מוזהרין עליה ואין אני מוזהר במלאכתי שלא תעשה על ידו, אלא שאם מטעה אותו באיסורו, מוזהר עליה משום ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט' פסוק יד'), בין במלאכתו בין במלאכת העושה עצמו.

ואם אחרים הללו עכו"ם, אין אנו מוזהרים בתורה על מלאכה של עכו"ם כלל לא ביום טוב ולא ביום שבת, אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלנו כמו שאמרו אמירה לנכרי שבות, וזה דבר מבואר בגמרא. אבל מצאתי במכילתא (בשמות שם) כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה, ולא יעשה חברך, ולא יעשה נכרי מלאכתך, או לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה נכרי מלאכתו, תלמוד לומר ששת ימים תעשה מלאכה (ויקרא פ' כג' פסוק ג'), הא לא תעשה אתה ולא יעשה חברך אבל יעשה נכרי מלאכתו, דברי ר' יאשיהו. ... ע"כ בברייתא זו.

ובודאי היא אסמכתא בעלמא שבאו לאסור מדבריהם אמירה במלאכת שלנו, וסמכו אותה למקרא הזה, אבל במלאכת הנכרי בשלו מותר, ולפי דרכנו למדנו שלא גזרו באמירה לנכרי אלא בשלנו, אבל בשלו אומר לנכרי ועושה. וכן פירש רש"י בגמרא בבא מציעא (צ' א' ד"ה אמירה לנכרי שבות. מדרבנן).

ו. עוד הביא שם (הרמב"ן) דברי המכילתא בהמשך הדברים שגם לפי זה נמצא שאמירה לעכו"ם ביום השבת לעשות לישראל מלאכתו הוא מן התורה, וכתב על זה הרמב"ן וברייתות

ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה... (פ' ב' פסוק ב')

א. בירושלמי שבת פ' טו' הלכה ג' א"ר אבהו שבת לה' שבות כה'. מה הקדוש ברוך הוא שבת ממאמר. אף את שבות ממאמר... ובפסיקתא רבתי פיסקא כג' - י' הדברות פ' תליתאה איתא: שבת לה' אלהיך רבי תנחומא ואמרי לה רבי אליעזר בשם רבי מאיר שבות כאלהיך, מה אלהיך שבת ממאמר אף אתה שבות מן המאמר...

ב. ומשמע מדברי הירושלמי והפסיקתא דאיסור אמירה ביום השבת שתעשה מלאכה ע"י הדבור הזה בשבת הוי איסור תורה. ותמהו הרבה מן האחרונים דבכל הש"ס איתא להדיא דאיסור אמירה בשבת לעכו"ם שיעשה מלאכה בשבת הוא רק איסור שבות, וכמה מן הפוסקים כתבו דהויא דברי קבלה דגם את זה ילפינן מקרא דישעיהו, ודבר דבר". דהרי זה סתירה לדברי הירושלמי והפסיקתא רבתי.

ג. ועל כרחך פליגי בזה הפסיקתא רבתי ותלמודין ביסוד גדר איסור אמירה לעכו"ם. וצריך תלמוד מה יסוד מחלוקתם של הירושלמי והפסיקתא רבתי עם תלמודין

* * *

ד. והנה על הקרא דאיתא בשמות (יב' פסוק טז') וביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכה, לא יעשה" בהם איתא ברש"י שם ד"ה לא יעשה: אפילו על ידי אחרים. ככל הנראה דייק רש"י מלשון הכתוב כל מלאכה לא, יעשה".

ואמטו להכי אי אפשר לייחס את הפעולה שעשה העכו"ם בשבת למשלחו ישראל, וממילא שוב אי אפשר לאסור לישראל לומר בשבת לעכו"ם דיעשה לו מלאכה משום דאין איסור בכך, דכשעכו"ם עושה הוא איננו שליח שלו עפ"י הלכה, ולכן צריך להגיע לאמירה לעכו"ם שבות.

י. וכאן בא בחדושו הגדול ההפלאה ב, פנים יפות" לחדש דבאמת יש נפ"מ בין לפני מ"ת לאחר מ"ת, דלפני מתן תורה היה דינם של כל צאצאי יעקב עד מתן תורה כדין ב"נ, (משום דהדרשה לגבי תרומה היא מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית וכל זה לא היה שייך לפני שנכנסו לברית במתן תורה,) וב"נ לב"נ כאשר גם המשלח וגם השליח הינם בני נח חלה השליחות, לפי דברי הש"ך בחו"מ סי' רמג' ס"ק ה' שפסק דכל המיעוט מתורת שליחות של עכו"ם משום, אתם גם אתם – מה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית", היא רק כשעושה שליחות עבור ישראל, משא"כ כאשר הנכרי עושה שליחות עבור נכרי יש שליחות.

יא. נמצא לפ"ז דאכן ס"ל לרש"י דמאי דאמרינן דלא, "יעשה". ע"י אחרים ביו"ט האיסור הוא באופן שאומר לגוי לעשות מלאכה, דנחשב כל מה שעושה בשליחותו, דהא פרשה זו נאמרה לבני ישראל קודם מ"ת ואז היה דינם כבני נח, ובן נח שעשה את בן נח אחר שליח השליחות קיימת מן התורה. ועל זה אזהר רחמנא את אותו דור כשיצאו ממצרים שכל מלאכה לא, "יעשה" היינו אפי' ע"י כך שמצוה לנכרים לעשות עבורו מלאכה דחלה השליחות. ע"כ ועיי"ש מה שהאריך בזה.

יב. ודבריו הוו חדוש גדול מאד דכל ציווי זה אינו שייך אחרי מתן תורה, משום דאין היכי תימצא דתחול השליחות ששולח ישראל שהוא בן ברית ממתן תורה ואילך ע"י עכו"ם שהוא אינו בן ברית ומופקע מלהיות שליח לישראל. על כל פנים בהא נחתינן ובהא סליקנן אליבא

כאלה מטעות ואין ראוי לכותבן כפשוטן, שגם זה נראה שהוא אסמכתא בעלמא.... ע"כ.

* * *

ז. הרי לנו שנחלקו רש"י בחומש והרמב"ן אם איסור לומר לעכו"ם ביום השבת שיעשה בה מלאכת ישראל אי הויא איסור דאורייתא או שבות בעלמא.

וכאמור הקשה הרמב"ן על פרש"י מכמה דוכתי וסובר דאי אפשר דאמירה תהיה אסורה מן התורה, ולדעת רש"י ילפינן לה להדיא מקרא דכל מלאכה לא יעשה בהם, ואיך אפשר לדבר שאסור רק מטעם שבות יהא פסוק מן התורה שיאסור האמירה!?!?

ח. וביותר הקשה דהא ברש"י בפירושו על הגמ' בב"מ צ' א' כתב להדיא מפורש דאמירה לעכו"ם שבות והוא רק מדרבנן וצע"ג ליישב תוקף קושיותיו של הרמב"ן על רש"י.

* * *

ט. וכדי ליישב את קושיותיו של הרמב"ן על רש"י על התורה ביאר את דבריו בפנים יפות לבעל ההפלאה על ידי חדוש גדול מאד. (ובזה יהיה מיושב גם קושיתו של הרמב"ן על רש"י שדבריו סותרים מיניה וביה מפירושו על החומש לדבריו בש"ס) וזהו תורף דבריו: דהנה באמת לכאורה תמוה (וכבר הקשו זאת כמה מגדולי האחרונים) אמאי בעינן לאסור לומר לנכרי לעשות מלאכה מדין אמירה לנכרי שבות דהוא דרבנן, והרי קיי"ל דלחומרא יש שליחות מישראל לעכו"ם כמבואר בסוגיית הגמ' בב"מ ע"א ב' ובתוס' שם, וא"כ נימא דנאסר לישראל לומר לעכו"ם לעשות עבורו מלאכה בשבת מדין שליחות.

ואע"ג דקיי"ל אין שליח לדבר עבירה, ברם כל זה הוא רק כאשר השליח הוא בר חיובא, אבל כאשר שולח שליח שאינו בר חיובא הא אמרינן בגמ' בב"מ י' א' דמהני השליחות, וצ"ע!?!?

אמנם תירץ דהיינו טעמא משום דעכו"ם מופקע כלל משליחות, – משום דאמרינן לגבי תרומה כן תרימו גם אתם לרבות שלוחכם, ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית,

קודם מתן תורה, ... ובעוד שהיו בני נח נמי להם נאסר ולא לאחרים... ע"כ.
 וגם ברש"י סנהדרין פב' א' ד"ה בת יתרו מי התירה לך. משה קודם מתן תורה נשא וכשנתנה תורה כולן בני נח היו ונכנסו לכלל מצות והיא עמהם... ע"כ.

טז. ולכאורה מקרא מלא מסייע לשיטת רש"י, האי קרא דמשה רבינו ציוה על בני ישראל, דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב" (שמות פ' יא' פסוק ב'), דלכאורה ראייה לשיטת רש"י שהבאנו ודלא כשיטת הרמב"ן שיובא להלן בס"ד, דכתב דאף לפני מתן תורה היה להם דין ישראל, א"כ איך שייך לומר איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה, הא בפשטות בכל מקום דכתיב רעהו ממעטינן עכו"ם. ובשלמא לשיטת רש"י דס"ל דגם במצרים קודם מ"ת היה גם לבני יעקב דין ב"נ שייך שפיר לשון „איש מאת רעהו" משום דגם למצרים וגם לישראל יש דין ב"נ, ולכאורה זה הוי סיעתא לשיטת רש"י.
 (ובסוף דברינו בס"ד נדון בכך איך מתיישבת שיטת הרמב"ן בזה).

* * *

יז. אמנם כן כל זה כאמור שיטת רש"י, אך הרמב"ן (ויקרא פ' כד' פסוק י') פליג על שיטת רש"י והוא ס"ל דהיה לבני יעקב ותולדותיהם דין ישראל אף לפני מתן תורה שכתב בד"ה ויצא בן אשה וז"ל: ...ואין דעתי כך, כי מעת שבה אברהם בברית היו ישראל ובגוים לא יתחשבו, וכמו שאמר בעשו (קידושין יח' א') ודילמא ישראל מומר שאני... ע"כ.

* * *

יח. נמצא דרש"י והרמב"ן לשיטתיהו אזלי דרש"י דס"ל דבמצרים עד מתן תורה היה להם דין ב"נ, ומעכו"ם לעכו"ם יש שליחות מהתורה. ואמטו להכי שייך דיהיה איסור תורה אם יאמרו לעכו"ם לעשות להם מלאכה ביו"ט כיון דהתורה אסרה להם לעשות מלאכה,

דבעל ההפלאה דלו יצוייר דיהיה היכי תימצא שפעולת נכרי תתייחס למשלחו הישראל יעבור הישראל מן התורה אף בזמן הזה באיסור תורה של „כל מלאכה לא ייעשה בהם".

(ולהלן בעזחי"ת יבואר דאליבא דהמחנ"א יש היכי תימצא שיהיה מעשה העכו"ם העושה עבור ישראל לפי ציוויו ייחשב כמעשה הישראל).

יג. עוד למדנו מדברי ההפלאה דגבי מלאכות שבת יש היכי תמצא דאף דהישראל גופו ישבות עכ"ז יעבור איסור תורה על כל אחת ממלאכת שבת שנעשית מכוחו, כשיש היכי תימצא שהפעולה תחשב כפעולה ידידה.

(ואע"פ שלמעשה נמצא דכאשר הוא שולח שליח לעשות מלאכה עבורו בשבת, הוא בעצמו שובת ולא ביטל שביתת שבת אך כנראה דנקט דאיסור לט' מלאכות מה שאסרה תורה היא התוצאה של הפעולה שנעשתה מלאכה בשבת, ולא אסרה תורה עשיית מלאכות משום שזה סותר את שביתתו בפועל בשבת. וזו פלוגתא דאשלי רברבי כמו שיבואר).

* * *

יד. ואף כי אמנם יישב לנו הפנים יפות את שיטת רש"י, צ"ב א"כ במאי נחלק עליו הרמב"ן???

* * *

טו. ואשר יראה לומר בזה דבאמת רש"י והרמב"ן לשיטתיהו אזלי, דכאמור לדעת ההפלאה שיטת רש"י היא דבני ישראל קודם מתן תורה כל זמן שלא נכנסו לברית התורה דינם כבני נח.

ואכן ודאי כן הוא דבזה שכתב ההפלאה בשיטת רש"י דכך דינם של בני יעקב לפני מתן תורה יסודו משני מקומות בש"ס דשם ברור מללו דכן ס"ל לרש"י.

דלהדיא כתב רש"י ביבמות מו' א' ז"ל: באבותינו שמלו. בימי משה שיצאו ממצרים ויצאו מכלל בני נח לקבל התורה ולקבל פני השכינה: ע"כ.

והציווי הרי היה עוד בהיותם מצרים קודם מ"ת.

וגם אין בזה חסרון של שליח לדבר עבירה כיון דהגוי אינו בר חיובא ואינו מצווה על עשיית מלאכה ולכן השליחות קיימת, וכמבואר בב"מ י' ב'.

ולכן כתב רש"י, **לא יעשה לכם** אפילו ע"י אחרים היינו על ידי הגויים דהפעולה נחשבת דנעשית על ידי ישראל.

יט. אך הרמב"ן דהוא ס"ל דכבר היה להם דין ישראל, מעת שבא אברהם בברית היו ישראל, – אמטו להכי ס"ל דלא שייך שלעם ישראל יאסר לישראל לומר לגוי שיעשה עבורו מלאכה מן התורה, וטעם ההיתר משום דאין שליחות מישראל לגוי.

ולכן הקשה על רש"י איך ייתכן דזה בא הפסוק לומר, דהא אינו איסור תורה אלא רק מדין דרבנן דאמירה לעכו"ם שבות, ואיך ייתכן לומר דמן התורה אסרו על דבר שאיסורו רק מדרבנן.

* * *

כ. אך האמת דעדיין לא רווח לן, דאף כי לרש"י לשיטתו זכינו לדין דבכל מילי, אם ישראל קודם מתן תורה ישלח עכו"ם בשליחותו, – שליחותו חלה, – וזה דומה להמבואר בש"ך דמעכו"ם לעכו"ם יש שליחות מן התורה.

אך אכתי עדין צ"ע רב האם אכן שייך לגבי איסורי שבת דמעשה השליח שעושה אחת מל"ט מלאכות ייחשב כמעשה משלחו, כאשר משלחו שובת ואינו עושה שום מלאכה בפועל, והמלאכה נעשית רק מכח שליחותו של הישראל המשלח.

ואפרש שיחת: הנה מצינו פלוגתא בין גדולי הפוסקים בנדון ההלכתא דאמירה לעכו"ם שבות, ונראה דמחלוקת זו מיתלא תלי מן השיתין ביסוד איסור מלאכה בשבת.

כא. דהנה הקשו האחרונים למה לן כלל תק הלכתא דאמירה לעכו"ם שבות נימא דאסור מטעמא די ש שליחות לעכו"ם לחומרא כדמוכח בב"מ עא' ב'??

ובשו"ע הגרש"ז או"ח סי' רמג' סעי' א' כתב

וז"ל: אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת בין בחנם בין בשכר, ואע"פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת, ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה עד לאחר השבת, שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות הישראל.

ואע"פ שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל שנאמר בתרומה כן תרימו גם אתם תרומת ה' ודרשו חכמים גם לרבות שלוחכם מכאן ששלוחו של אדם כמותו ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית, אבל הנכרי אינו בתורת שליחות מן התורה, מכל מקום מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא.

ויש רמז לאיסור זה בשבת ויו"ט מן התורה שנאמר ביו"ט כל מלאכה לא יעשה בהם משמע אפילו ע"י אחרים שאין מצווים על השביתה ביו"ט וקל וחומר לשבת, ומכל מקום אין זו אלא אסמכתא בעלמא... ע"כ.

הרי דס"ל לשו"ע הרב דשייך צד שליחות על מלאכות שבת.

כב. אך איפכא מצינו בבית מאיר על אהע"ז סי' ה' סעי' ד' שכתב וז"ל: והנה דבאיסור שבת לא שייך כלל לנכרי צד שליחות לדבר עבירה, דבשבת איסור מלאכה הוא למען ינוח ישראל וכל אשר לו, והמלאכה מצד עצמותה י"ל דאינה כלל עבירה ...

והביא הבית מאיר ראיה לדבר דהא מן התורה מותר להעמיד קדירה אצל האש קודם שבת ויתבשל בשבת....

ואף בשו"ת חת"ס חאו"ח סי' פד' ג"כ ס"ל הכי, וכתב: ...ומאז כתבתי בחידושי, וכן הוא מוסכם בדעתי בלי ספק דלענין מנוחת שבת לא שייך שיהיה שלוחו כמותו, דהתורה הקפידה על מנוחת גופו של ישראל ולא אגוף המלאכה... וכן בתשובותיו לחו"מ סי' קפה' כתב: דלענין שבת ... לא שייך שליחות במאי דתליא בגוף איברי אדם, כשם שאי אפשר לומר שיניח ראובן תפילין על ראשו עבור שמעון, (וכמבואר בתוס' רי"ד רפ"ב דקידושין בסוגיא דשליחות, והובא גם בקצה"ח סי' קפב' ס"ק א') ה"נ התורה אמרה, למען ינוח וישבות איברי ישראל, לא שייך באיברי גוי שלוחו כמותו....

והלכך אליבא דההפלאה והגרש"ז אילו היה היכי תימצי שיהיה שייך שליח למלאכת שבת שפעולתו תתייחס לישראל, – עובר הישראל על איסור מלאכה בשבת אף שגופו שבת. אלא שהגרש"ז לא מצא היכי תימצי כזו שהפעולה תתייחס למשלח הישראל, והלכך נגזר מתוך זה דכל איסור אמירה לעכו"ם היא רק שבות מכח זה דלחומרא יש שליחות לעכו"ם מדרבנן, אך מן התורה אין היכי תמצי כזו.

ואף כי כאמור ההפלאה ס"ל ביסוד הדבר דדעתו כדעת הגרש"ז דלא איכפת לן במאי דגופו של הישראל שבת ובוה גופא דתעשה מלאכה שתתייחס למשלח יהיה חייב.

ולא מצא ההפלאה היכי תימצי לכך מאז מתן תורה שנכנסו ישראל לברית ואין שליחות לעכו"ם שאינו בן ברית, א"כ אין הפעולה יכולה להתייחס למשלח הישראל בהעדר דין שליחות.

אך מצא ההפלאה היכי תמצי לזה מתקופת ציווי הקב"ה במצרים שלא תעשה מלאכה ביו"ט, וזו אזהרה מן התורה עם כל חומרתה של מלאכה ביו"ט (ובשבת), דזה היה בזמן שדיני בני יעקב היה כדין בני נח, ואזי שליחותו של בן יעקב לעכו"ם בן נח מהניא מן התורה דשניהם אינם בני ברית לפני מתן תורה.

וממילא כאמור מיושבת תמיהת הרמב"ן על רש"י איך ייתכן שהתורה תאסור לעשות מלאכה ע"י גוי דהא לכאורה אמירה לעכו"ם הוא רק שבות מדרבנן.

אך כאמור הרמב"ן לשיטתו אמנם הקשה כן על רש"י משום דהוא ס"ל דמאז שבא אברהם בברית יש לזרע אברהם דין ישראל.

אך רש"י לשיטתו ס"ל דעד מתן תורה היה גם לכל זרעו של אברהם דין בני נח ואמירתם לגוי לעשות מלאכה השליחות קיימת מן התורה, וזה אסרה התורה בהאי קרא ד, לא יעשה" אפי' ע"י אחרים, – כששלוח גוי לעשות עבורו מלאכה.

(וביאר רבינו ראיות לצדדים הנדונים ואכמ"ל).

כג. וכן בישועות יעקב או"ח סי' רסג' ס"ק ו' דן לגבי מי שקבל שבת מבעו"י האם מותר לו לומר לישראל שעדיין לא קבל עצמו שבת לעשות מלאכה דאוריתא עבורו. דלכאורה כאן הוי השני ישראל ויש שליחות מישראל לישראל ועל זה כתב וז"ל: וסובר רש"י דהא דאסור משום שליחות היינו בדבר שהתורה אוסרתו משום דמעשה זו בעצמותה התורה אוסרתו, מה לי שנעשה על ידו או על ידי שלוחו, אבל כאן מה שאסרה התורה לעשות מלאכה בשבת לא שהמלאכה אסורה רק שהתורה הקפידה שהאדם ישבות ביום השבת, וכשעושה מלאכה אינו שובת ביום השביעי, ואמנם האמירה שאומר לנכרי לעשות המלאכה אינו מבטל השביתה, וא"כ אין זה ענין לשליחות, דרך כלל שליחות לא שייך רק על ענין שהמעשה הוא עיקר... כי אין המעשה שעושה האחר מבטל ענין השביתה של המשלח, והדברים ברורים כשמש"ע"כ.

כד. והבית מאיר בהמשך דבריו תברא בתחילה לגזיזה וכתב: „אמנם שוב ראיתי דקצת קשה ממה דאיתא בש"ס ושו"ע שאין מבדילין על נר שהודלק בשבת אפי' ע"י אינו יהודי מפני שלא שבת ממלאכת עבירה...” (ואי נימא דלא מעשה המלאכה נאסר בשבת אלא דהישראל ינוח א"כ מאי שיאטה שם עבירה על נר שהודלק ע"י נכרי בשבת דהא הישראל נח ושבתי). ועדיין יש לדחוק, דבאמת עבירה גמורה לא מקרי שיהא נופל עליה ישלד"ע אלא רמז עבירה יש בדבר".... עכתו"ד. וגם לאחר דבריו אכתי צריך תלמוד.

עכ"פ חזינן דהבית מאיר, החת"ס והישועות יעקב סבירא להו דיסוד דין איסור מלאכות שבת הוא דינוח גוף הישראל בשבת, ולא עצם מה דהמלאכה נעשית, וממילא לא שייך כלל בזה לחלוטין מושג של שליחות על עשיית המלאכה.

לעומתם דעת ההפלאה והגרש"ז דאיסור מלאכה בשבת הוא בעצם הענין דנעשית מלאכה בשבת מכח הישראל, ואף דהישראל שבת.